

Klęska Napoleona ożywiła nadzieje Armfelta, iż uda się rozwiązać kwestię polską w sposób korzystny dla Polaków i Finów oraz wzmocnić tendencje liberalne w Rosji. Wprawdzie Armfelt nie doczekał się rozwiązania, które zapadło na kongresie wiedeńskim, lecz do ostaniej chwili gorliwie popierał u cesarza projekt utworzenia autonomicznego, konstytucyjnego Królestwa Polskiego. P. Tommila cytuje jego myśli z maja 1814 r.: „Korona polska będzie na głowie najbardziej godnej do jej noszenia. Jakie szczęście dla Polaków i innych narodów, które są obywatelami tego Cesarstwa i chronieni są przez konstytucję” (s. 427). Projekty ks. Czartoryskiego z okresu przedpoprzedzającego okres wiedeński były bardzo życzliwie popierane u cesarza przez Armfelta i jego politycznych przyjaciół. Natrafiły one jednak na poważne opory w samej Rosji. Szczególnie K. Nesselrode i M. Nowosilcow sprzeciwiali się projektowi utworzenia skrystalizowanego w sensie prawnym, autonomicznego Królestwa Polskiego. Nowosilcow uważał, iż byłoby błędem powtórzenie eksperymentu fińskiego z uwagi na centralne położenie Polski, liczbę jej mieszkańców i silne nastroje niepodległościowe w tym kraju.

Na kongresie wiedeńskim sprawa Finlandii już nie figurowała, rozwiązanie kwestii polskiej było wynikiem kompromisu uczestniczących w nim mocarstw. Aleksander niewątpliwie uwzględnił w znacznym zakresie model fiński organizując prawne podstawy Królestwa Polskiego, choć nie w tym stopniu, jak to ongiś sugerował Armfelt. Wolność chłopów na przykład była daleko większa w Finlandii niż w Królestwie Polskim. Pozycja autonomicznej Finlandii była silniejsza, Finlandia posiadała konstytucję, podczas gdy w Polsce cesarz miał ją nadać, zatem w dużym stopniu zależała ona od woli cesarza. „Jest jednak oczywiste, że utworzenie Królestwa Polskiego było wydarzeniem politycznym o pierwszorzędym znaczeniu dla Finlandii” (s. 433). Pewien pośredni i konstruktywny wpływ na jego utworzenie wywarł m. in. także polityk fiński G. M. Armfelt, przyjaciel sprawy polskiej.

Dwanaście rozdziałów monografii P. Tommili zawiera materiał bogaty, interesujący i mało znany historykom ustroju. Jego próby powiązania polityki fińskiej z niektórymi obozami politycznymi w Polsce zasługują niewątpliwie na uwagę. Bardzo interesujące są analogie dotyczące się prawnej sytuacji Finlandii i Królestwa Polskiego. Zastrzeżenia może budzić zbyt jednostronna ocena polityki Napoleona i nadmierne nieco przywiązywanie wagi do liberalnych gestów Aleksandra I, które na dobrą sprawę nie były ani trwałe, ani konsekwentne, i bardziej były metodą w działaniu niż celem.

WŁADYSŁAW ZAJEWSKI (Gdańsk)

*O teoretycznym nasledii P. I. Stuczki w sowietskiej prawowej nauce, Sbornik statiej, Riga 1965, Izdat. „Zwajdzne”, ss. 259.*

Piotr Iwanowicz Stuczka (pseudonim rewolucyjny „Weteran”) urodził się 14 VII 1865 r. w rodzinie chłopskiej w powiecie ryskim. Był Łotyszem. Szkołę średnią ukończył w Rydze. Studia prawnicze odbył na Wydziale Prawa Uniwersytetu Petersburskiego. Ukończył je w 1888 r. Uczestniczył w działalności rewolucyjnej. W latach 1888—1897 był w Rydze redaktorem gazety „Dienas Ļapa”. Propagował wśród robotników idee rewolucyjne. Stał na czele grupy, która próbowała zjednoczyć rozproszone kółka marksistowskie i stworzyć partię marksistowską proletariatu Łotwy. W 1897 r. gazeta została zamknięta, a P. I. Stuczka został zesłany na 5 lat do guberni wjatskiej. W 1903 r. wstąpił do partii bolszewickiej. Brał udział we wszystkich zjazdach socjaldemokracji łotewskiej i był przewodniczącym jej Komitetu Centralnego. Po rewolucji lutowej w Rosji był członkiem frakcji bolszewickiej w Radzie Piotrogrodzkiej. Od powstania władzy radzieckiej do połowy 1918 r. był Ludowym Komisarzem Sprawiedliwości, a później członkiem Ludowego Komisa-

riatu Spraw Zagranicznych. W latach 1918—1919 był przewodniczącym rządu radzieckiego Łotwy. Został członkiem Komitetu Centralnego partii bolszewickiej. Od 1921 r. był zastępcą Ludowego Komisarza Sprawiedliwości RSFRR. W latach 1923—1932 był przewodniczącym Sądu Najwyższego RSFRR. Był przy tym profesorem Uniwersytetu Moskiewskiego. Opublikował szereg wiekopomnych prac z zakresu teorii państwa i prawa, prawa państwowego, prawa cywilnego i procesowego. Podstawowe jego prace były wydawane wielokrotnie. Był założycielem i przez wiele lat kierownikiem Sekcji Ogólnej Teorii Państwa i Prawa Akademii Komunistycznej.

Pod koniec życia niektóre jego poglądy poddawano krytyce. Zmarł 25 I 1932 r., pozostawiając wielką i unikalną spuściznę teoretyczną. Przez dłuższy czas w ZSRR nie nawiązywano do jego dorobku i osoby, a jeżeli wspomniano o nim, to tylko krytycznie. Po XX Zjeździe KPZR w 1956 r., gdy poddano krytyce stanowisko i poglądy prawnicze A. J. Wyszyńskiego, gdy powstała atmosfera sięgania do pewnych idei i osiągnięć z pierwszych lat władzy radzieckiej, przypomniano i poddano ponownej ocenie osobę i dorobek P. I. Stuczki. W 1960 r. Instytut Historii Partii przy Komitecie Centralnym Komunistycznej Partii Łotwy oraz filia Instytutu Marksizmu-Leninizmu przy KC KPZR w Rydze przygotowały i wydały zbiór artykułów P. I. Stuczki pt. *W борбe за Октябр*. W krótkiej przedmowie do tego zbioru scharakteryzowano P. I. Stuczkę jako wielkiego działacza politycznego i państwowego oraz wybitnego i nowatorskiego prawnikawcę.

W setną rocznicę urodzin P. I. Stuczki Łotewski Uniwersytet Pastwowy im. P. Stuczki w Rydze zorganizował sesję naukową, której materiały zostały wydane w postaci recenzowanej tu książki. Przygotowało książkę kolegium redakcyjne złożone z profesorów Uniwersytetu Ryskiego: O. P. Grinberga, G. J. Kława, W. O. Millera, E. J. Stumbina i E. M. Udrisa. Wspomniana sesja odbyła się w dniach 28—29 V 1964 r. z udziałem ponad 300 osób, w tym także gości z Moskwy, Wilna i Tallina. Sesję otworzył przemówieniem charakteryzującym dorobek i postać P. I. Stuczki rektor Uniwersytetu Ryskiego, znakomity filozof prof. dr W. A. Szejnberg. Na posiedzeniu plenarnym przedstawiono 6 referatów: O. P. Grinberga — *O teoretycznej spuściznie P. I. Stuczki w radzieckiej nauce prawa*; E. M. Udrisa — *Piotr Iwanowicz Stuczka — wybitny teoretyk prawa i działacz sądownictwa radzieckiego*; J. F. Mikolenki — *P. I. Stuczka o rewolucyjnej roli radzieckiego prawa cywilnego*; N. D. Kazancewa — *Opracowanie przez P. I. Stuczkę zagadnień prawa rolnego*; G. J. Kława — *Rola P. I. Stuczki w rozwoju marksistowsko-leninowskiej ogólnej teorii prawa*; W. O. Millera — *P. I. Stuczka o państwowości radzieckiej na Łotwie*. Na posiedzeniach sekcyjnych przedstawiono 13 dalszych referatów. Działały następujące sekcje: nauk państwowo-prawnych, cywilno-prawnych i karno-prawnych.

Zbiór zawiera teksty wszystkich referatów, przemówienie wstępne rektora W. A. Szejnberga, opis przebiegu konferencji oraz tekst listu P. I. Stuczki do D. I. Kurskiego Ludowego Komisarza Sprawiedliwości RSFRR na temat praworządności. List ten charakteryzuje jego autora jako bystrego polityka, prawnego człowieka i wielkiego uczzonego.

Sesja, zdając sobie sprawę z tego, że w pracach P. I. Stuczki niektóre tezy są obecnie nie do przyjęcia, zaleciła i na przyszłość studiować teoretyczne dziedzictwo P. I. Stuczki. Mówiono bowiem o tezach dotyczących oceny tych lub innych konkretnych zdarzeń społeczno-politycznych oraz wydarzeń z czasów jego życia. Ta globalna charakterystyka P. I. Stuczki zgodna jest z tym, co pisało o nim w związku z jego zgonem w 1932 r. „Sowieckoje Gosudarstwo” (nr 1).

Warto zwrócić uwagę czytelnika polskiego na dorobek P. I. Stuczki oraz na wspomniane tu dwie publikacje, gdyż zajmuje on w socjalistycznej nauce prawa, a przez to i w światowym prawoznawstwie pozycję wyjątkową. Nie ma nic prze-

sady w tym, co pisał o sobie w przedmowie do książki pt. *13 lat borby za rewolucjonno-marksistskiju teoriju prawa. Sbornik statiej 1917—1930*, Moskwa 1930: „Mnie samemu wypadło od 1917 roku na tym froncie [chodzi o teorię państwa i prawa], z wyjątkiem dwuletniej przerwy, grać wyjątkową rolę; i moje rzadkie artykuły były w ciągu wielu lat rewolucji jedynym materiałem z rewolucyjnej teorii prawa. Dlatego na tych artykułach można prześledzić historię rozwoju naszych poglądów na prawo”.

Referaty zawarte w omawianym zbiorze trzymają się na ogół tak scharakteryzowanej oceny osoby i dorobku P. I. Stuczki. Dają one wszechstronny obraz jego twórczości. Dlatego, choć są dziełem różnych autorów, tworzą zwartą merytorycznie całość. Zbiór ten jest jednocześnie okazałą wizytówką naukową Wydziału Prawa Uniwersytetu Ryskiego.

ADAM ŁOPATKA (Poznań)

